

Economische Klimaatmonitor

Loudina Erasmus, Klimaateconoom

Tel.: +31 6 2535 5796 / loudina.erasmus@nl.abnamro.com

Duurzaamheid in crisistijd

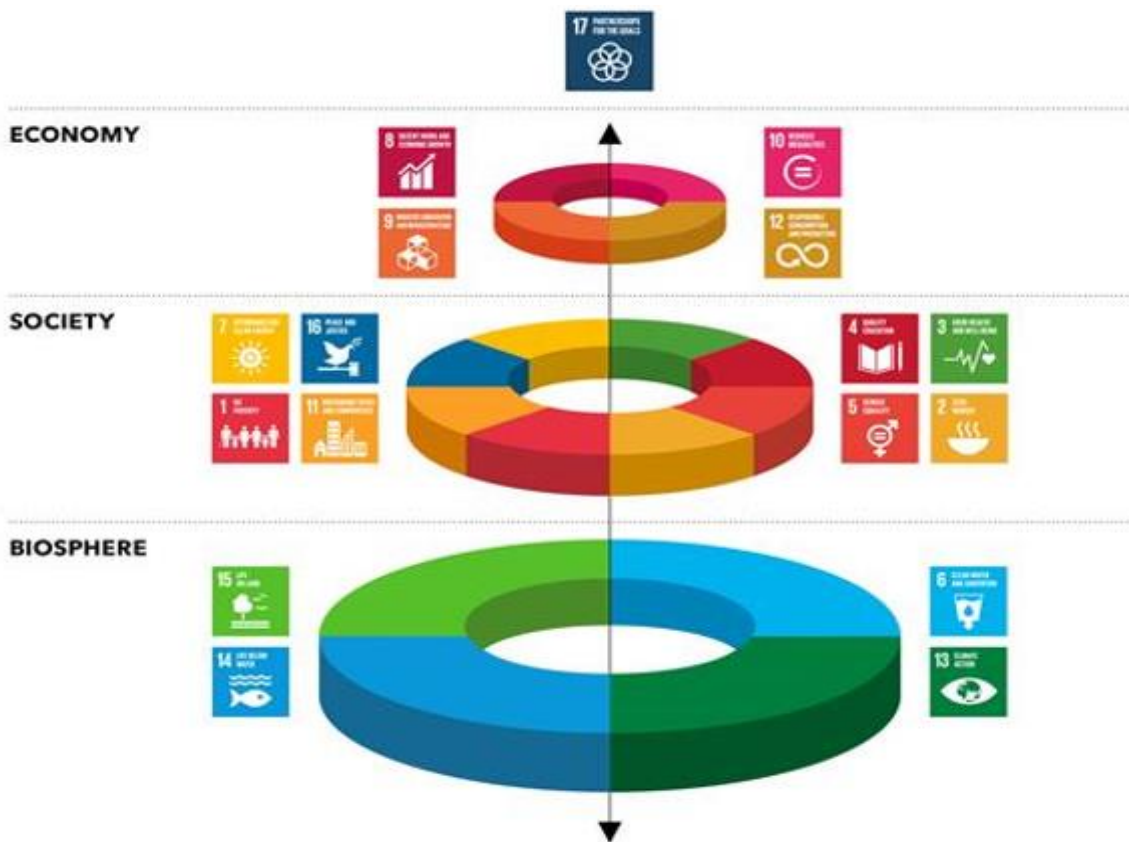
- ▶ **De Covid-19 crisis heeft een negatieve uitwerking op veel duurzame ontwikkelingsdoelen op sociaal en economisch vlak.**
- ▶ **De crisis creëert kansen voor klimaatverandering: directe vermindering van CO₂-uitstoot, versnelling van trends die CO₂-uitstoot indirect beïnvloeden en een grotere vastberadenheid om gemeenschappelijke problemen op te lossen.**
- ▶ **In opkomende economieën had de pandemie een onevenredig sterke impact, versterkt door bestaande structurele problemen en kwetsbaarheden. Zogenaamde “feedbackloops” tasten de initiatieven voor klimaatmitigatie en het economisch herstelvermogen aan.**

In de loop van 2020 werd de vraag actueel of de wereldgemeenschap nog wel in staat was om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen te halen, gezien de ernstige impact van de Covid-19 pandemie op de maatschappij en economieën. Om dit in kaart te brengen, hebben de Verenigde Naties (VN) de [Sustainable Development Goals Outlook 2020](#) gepubliceerd. De conclusie van dit rapport luidt dat de pandemie de realisatie van doelstellingen op maatschappelijk en economisch gebied ernstig heeft teruggeworpen, maar op milieugebied kansen creëert. Verwezenlijking van de duurzame ontwikkelingsdoelen van de VN (*Sustainable Development Goals* – SDG's) was op zich al een uitdaging en de Covid-19 pandemie heeft de structurele problemen in de opkomende markten, zoals (jeugd)werkloosheid, toegang tot onderwijs en huisvesting, alleen maar verergerd. Daarbij komt dat de financiële slagkracht om aan drie relevante fronten (bestaande structurele problemen, pandemiegerelateerde negatieve effecten en transitiekosten met betrekking tot de klimaatdoelen) de uitgaven te financieren, is aangetast.

In deze publicatie beschrijven en nuanceren we de impact van de pandemie op de directe en indirecte klimaatgerelateerde SDG's en de daaruit voortkomende feedbackloops voor de opkomende landen en de minst ontwikkelde landen (*Least Developed Countries* – LDC's).

17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's)

De 17 SDG's zijn in 2015 door de Algemene Vergadering van de VN vastgesteld en moeten in 2030 zijn gerealiseerd. Ze zijn opgenomen in de VN-resolutie 'Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development', kortweg 'Agenda 2030' genoemd. Het Stockholm Resilience Centre ontwikkelde het Wedding Cake Model, een soort bruidstaart waarbij de 17 doelen visueel in drie brede categorieën zijn ingedeeld: de biosfeer vormt de bodemlaag, die een gezonde maatschappij (middelste laag) ondersteunt die vervolgens een gezonde economie (bovenste laag) ondersteunt. 'Partnerschap om doelstellingen te bereiken' is de decoratie bovenop de taart.

Bron: Stockholm Resilience Centre

Biosfeer:

- (13) Klimaatactie
- (14) Leven in het water
- (15) Leven op het land
- (6) Schoon water en sanitair

Economie:

- (8) Waardig werk en economische groei
- (9) Industrie, innovatie en infrastructuur
- (10) Ongelijkheid verminderen
- (12) Verantwoorde consumptie en productie

Maatschappij¹:

Individueel

- (1) Geen armoede
- (2) Geen honger
- (3) Goede gezondheid en welzijn
- (5) Gendergelijkheid

Institutioneel:

- (4) Kwaliteitsonderwijs
- (7) Betaalbare en duurzame energie
- (11) Duurzame steden en gemeenschappen
- (16) Vrede, justitie en sterke publieke diensten
- (17) Partnerschap om doelstellingen te bereiken

¹ Er ontstond discussie over de positionering van maatschappij en economie; volgens sommigen is een gezonde economie een voorwaarde voor een gezonde maatschappij. Een onderverdeling in individuele en institutionele doelstellingen is toegevoegd.

Verwezenlijking van SDG's na Covid-19

De VN publiceerde de [SDG outlook 2020](#) om de vraag te beantwoorden of na de Covid-19 pandemie de SDG's nog wel haalbaar zijn. Hieronder schetsen we in het kort eerst de negatieve gevolgen voor de doelstellingen op maatschappelijk en economisch gebied en vervolgens de kansen die zijn ontstaan, vooral met betrekking tot klimaatverandering.

De negatieve effecten

Het eerste effect betreft de directe gevolgen van het virus voor de volksgezondheid en in het verlengde daarvan de gevolgen van de genomen maatregelen om de crisis te bestrijden, zoals de beperking van sociale contacten en verplichte lockdowns. De gevolgen verschillen van persoon tot persoon en lopen uiteen van verlies van levensonderhoud, gedwongen fysieke lesuitval en gemiste vaccinatie tegen andere besmettelijke ziektes tot druk op de geestelijke gezondheid en, vooral voor vrouwen, een onevenredige toename van de zorgtaak en een verhoogd risico van huishoudelijk geweld. Deze gevolgen hadden een directe impact op de individuele maatschappelijke SDG's 3 (Goede gezondheid en welzijn), 4 (Kwaliteitsonderwijs) en 5 (Gendergelijkheid).

Naast de fysieke en individuele gevolgen leidden de lockdowns tot een significant verlies van productie, werkgelegenheid en inkomen. Het Economisch Bureau van [ABN AMRO](#) verwacht dat het mondiale bbp in 2020 met circa 4% krimpt. De daling van het bbp van de opkomende markten in 2020 wordt geraamd op 3,1%, waarna in 2021 een groei van 5,8% volgt. Voor de uitbraak van de pandemie werd nog een groei van 4,1% in 2020 en 4,4% in 2021 voorzien. De drijvende kracht achter de groei in 2021 is opkomend Azië, en daarbinnen China in het bijzonder, terwijl het herstel in Afrika en Latijns-Amerika achterblijft.

Het verlies van werkgelegenheid en inkomen raakt SDG 8 (Waardig werk en economische groei). Hierdoor verdwijnt de verwezenlijking van SDG 1 (Geen armoede) en SDG 2 (Geen honger) verder uit zicht. In het rapport van de VN wordt de stijging van het aantal mensen dat wereldwijd in armoede leeft, geraamd op 100 miljoen. Daarmee wordt de wereldwijde daling van de afgelopen ruim 20 jaar ongedaan gemaakt. Verwacht wordt dat de hongersnood ook toeneemt: het aantal mensen dat met voedselonzeekerheid kampt, zal eind 2020 zijn verdubbeld tot ongeveer 265 miljoen. Waarschijnlijk worden vooral kinderen, vrouwen en ouderen getroffen. Deze ontberingen hebben in LDC's een onevenredig grote impact. Andere in het rapport genoemde effecten zijn dalende overheidsinkomsten, krimpende begrotingsruimte, prijsverhogingen, aanbodverstoringen, druk op de betalingsbalans als gevolg van de omkering van kapitaalstromen, ineenstorting van toerisme, geringere export van grondstoffen en hardnekkigere ongelijkheden. Het negatieve effect op de kwaliteit van het onderwijs, dat sterker is in arme regio's met een trager (of geen) internet, kan zich in levenslange achterstanden vertalen, waardoor ongelijkheden generatieoverschrijdend worden (SDG 10). De exacte omvang van deze effecten is nog heel onzeker, maar dankzij de recente positieve testresultaten van vaccins tegen Covid-19 keert de hoop terug dat de omvang mogelijk beperkt blijft tot die van optimistischere eerdere prognoses. De vaccins worden weliswaar met voorrang in de ontwikkelde economieën uitgerold, maar via het weer aantrekkende toerisme en de uitvoer van grondstoffen, en van olie en gas in het bijzonder, zal dit in significante mate doorwerken in de opkomende economieën.

De kansen

De pandemie is al met al een tragedie, maar omdat economieën op slot gingen en het reisverkeer werd beperkt, bood de pandemie ook kansen voor herstel van de biosfeer. De CO₂-uitstoot daalde en de kwaliteit van lucht en water verbeterde tijdelijk. Dit betrof SDG 13 (Klimaatactie) en SDG 6 (Schoon water en sanitair).

Naast de biosfeer noemt het VN-rapport ook kansen die zijn ontstaan door het toegenomen bewustzijn van de noodzaak van robuuste en universele gezondheidszorg- en socialezekerheidsstelsels. Om de Covid-19 crisis het hoofd te kunnen bieden, zijn via noodmaatregelen zwaktes in deze stelsels en in algemene governance systemen aangepakt. Hierop kan nu worden voortgebouwd.

Wat SDG 16 (Vrede, justitie en sterke publieke diensten) betreft is het onduidelijk of de pandemie voor een duidelijke terugslag heeft gezorgd of juist kansen heeft gecreëerd. De pandemie heeft wellicht een positief effect op het bewustzijn van sociale zekerheid en noodzorg, maar gezien het aantal demonstraties in 2020, vooral tegen landelijke lockdowns, is het ook mogelijk dat er een stap terug is gezet. In landen waar instellingen en governance al zwak waren, kunnen verdere uitholling en misbruik van tijdelijk autoritair gedrag om de hoek loeren.

Klimaatdoelen – directe en indirecte impact

Door de pandemie is, zoals gezegd, bij veel SDG's een terugslag merkbaar, maar op het gebied van klimaatverandering is de wereldeconomie wellicht een CO₂-armere weg ingeslagen. Hieronder bespreken we de directe en indirecte impact van de crisis in 2020 op klimaatverandering en de feedbackloops die de gevolgen voor opkomende landen en LDC's de komende tijd verergeren. Indirecte klimaatdoelen, in het bijzonder energie-, industrie- en consumptiegerelateerde doelen, zijn van cruciaal belang om de algehele CO₂-doelstellingen en de daarmee samenhangende SDG 13 (Klimaatactie) te realiseren.

Positieve trends

De CO₂-uitstoot daalde in april 2020 met 17% en op dit moment wordt verwacht dat in 2020 de uitstoot 4% à 7% lager uitkomt dan in 2019. Ondanks deze vermindering nam de cumulatieve CO₂-uitstoot toe; volgens de meest recente meting bedroeg de CO₂-concentratie in de atmosfeer 410 deeltjes per miljoen (*particles per million* – ppm). Het langetermijngemiddelde vóór het industriële tijdperk was circa 280 ppm, terwijl 450 ppm als gevaarlijk wordt beschouwd en wordt geassocieerd met een onomkeerbaar afscheid van de omstandigheden van het Holoceen (de laatste 10.000 jaar) die de ontwikkeling van de landbouw en de beschaving mogelijk maakten.

Dit roept direct de vraag op hoe we de in 2020 gerealiseerde vermindering kunnen vasthouden en de uitstoot verder kunnen terugdringen tot nul. Om de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs te halen en de opwarming van de aarde tot 1,5°C te beperken, moet in de komende tien jaar de uitstoot met 50-60% omlaag². Een wondermiddel is er niet: het vereist een gezamenlijke inspanning van regeringen, industrie, financiële sector, onderzoeksinstituten en burgers die hun gedrags- en consumptiepatronen collectief moeten aanpassen. Gezien het gemeenschappelijke commitment om de wereldwijde uitdagingen van de coronapandemie aan te pakken, krijgt de kers op de bruidstaart (SDG 17 – Partnerschap om doelstellingen te bereiken) mogelijk een positieve impuls. Veel landen hebben in de loop van 2020 hun commitment aangescherpt met betrekking tot het noodzakelijke partnerschap voor klimaatverandering.

² Ten opzichte van de huidige mondiale uitstoot van CO₂-equivalent.

Potentiële trends

De Covid-19-pandemie heeft, naast de vermindering van de directe CO₂-uitstoot doordat er minder wordt gevlogen en gereden, bestaande SDG-trends beïnvloed die indirect een significante impact op de CO₂-uitstoot hebben. De omvang en de richting hiervan zijn echter onzeker.

Het gedrag ten aanzien van SDG 12 (Verantwoorde consumptie en productie) verandert mogelijk blijvend. Veel mensen werkten thuis en omdat in bepaalde periodes winkels hun deuren moesten sluiten, is online kopen verder gemeengoed geworden. De koers van Amazon, het grootste wereldwijde online winkelplatform, was op 2 december 2020 81% hoger dan een jaar eerder.

Consumptie is een van de belangrijkste bbp-componenten, vooral in de ontwikkelde economieën. Overconsumptie is echter een groeiende bron van zorg vanwege de impact op de biosfeer. Het is dan ook zaak om productieprocessen te verduurzamen en CO₂-armer te maken. Producten worden dan waarschijnlijk duurder, maar wel langer houdbaar en circulair, wat uiteraard de overconsumptie zou drukken.

Een indirecte impact van de Covid-19 pandemie is dat veranderende consumptiepatronen wellicht doorwerken in de CO₂-uitstoot. Zo is er als gevolg van de bezorging van online aankopen meer vraag naar verpakkingsmateriaal en koeriersdiensten. Verder zou het kunnen dat er een toename van kopen zonder schuldgevoel of dwangmatig kopen ontstaat, met weinig aandacht voor zaken als kinderarbeid of milieu-impact.

Maar wat wordt er mogelijk wanneer we meer online kopen? Enkele voorbeelden:

- indicatie vooraf van voorkeur voor duurzame stoffen en processen;
- productie binnen een bepaalde straal;
- CO₂-neutrale verzending en bezorging;
- hergebruik van verpakking (tegelijktijd afgeven en ophalen, eventueel per wijk);
- of nog een stap verder: een CO₂-budget voor online bestellen dat is gekoppeld aan IP-adres.

Trends om de energietransitie te bevorderen en zo SDG 7 (Betaalbare en duurzame energie) te ondersteunen zijn ook versneld doordat zowel China als de VS recentelijk hun doelstellingen voor CO₂-uitstoot hebben aangescherpt. De uitdaging waarvoor we staan, is hoe de transitie wordt bereikt. De import van olie uit landen met een zwakkere milieuwetgeving kan leiden tot koolstoflekkage en mogelijk grotere schade. Bovendien kan het leiden tot lokale conflicten en een verdere terugslag op het gebied van honger, armoede en milieu. Beleggers mijden projecten steeds vaker op basis van afwegingen ten aanzien van SDG's en mensenrechten. Partijen die lagere milieunormen en hoge rendementscriteria hanteren, stappen echter wel in dergelijke projecten.

Verschillen tussen ontwikkelde en opkomende markten en feedbackloops

Uit de analyse van negatieve effecten, kansen en indirecte klimaatgerelateerde doelstellingen komt het zorgwekkende beeld naar voren dat er tussen enerzijds ontwikkelde landen en anderzijds opkomende landen (en LDC's in het bijzonder) duidelijke verschillen zijn. Zwakkere economieën zullen na de pandemie waarschijnlijk prioriteit geven aan het economisch herstel en de verwezenlijking van klimaatdoelen wellicht op de lange baan schuiven, terwijl sommige SDG's ten koste van andere gaan.

Hieronder volgen enkele voorbeelden van projecten die een negatieve impact hebben op de biosfeer, de bodemlaag van de SDG-bruidstaart:

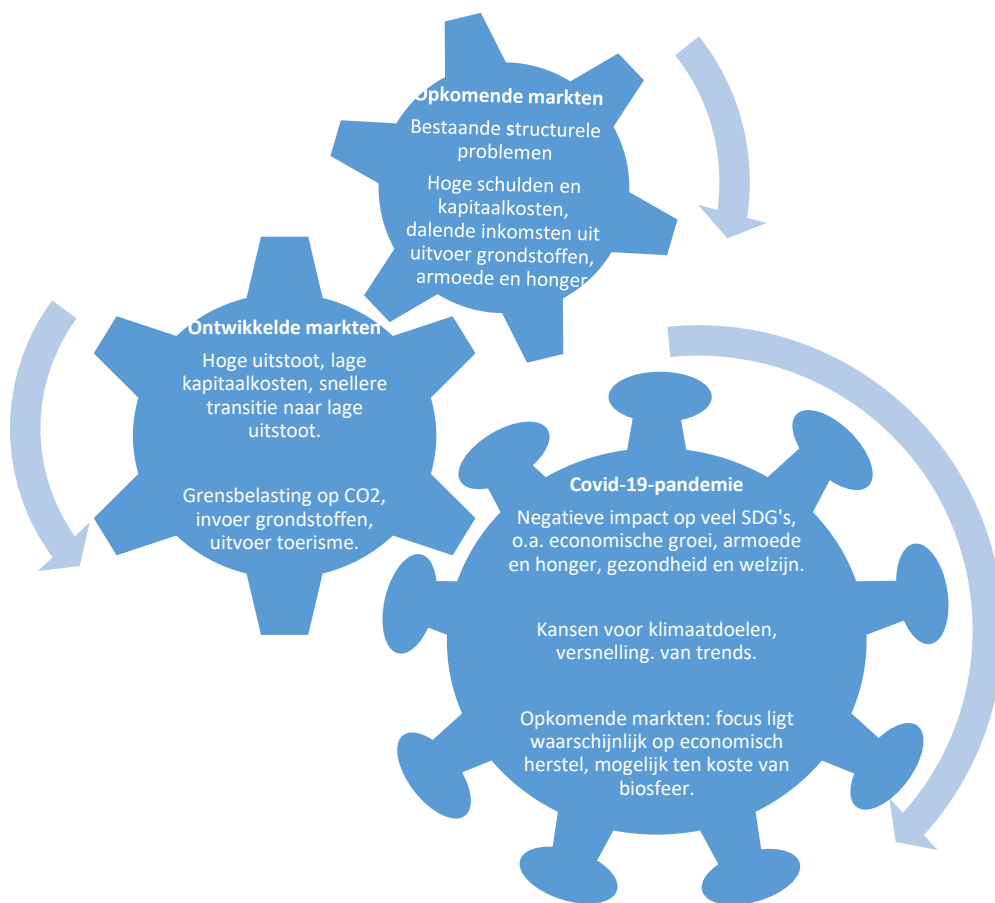
- de ontwikkeling van een gasveld in Mozambique – mangrovebossen met een enorme CO₂-absorptiecapaciteit worden beschadigd en lokale van visserij afhankelijke gemeenschappen raken hun voedingsbron kwijt, terwijl het gas merendeels wordt geëxporteerd;
- de mogelijke winning van olie en gas in de Okavango Delta in Botswana – een regio met grote biodiversiteit die geschikt voor toerisme is;
- de ontbossing van de Amazone door middel van branden om grond geschikt voor landbouw te maken. In de twaalf maanden sinds augustus 2019 is 11.000 km² regenwoud verloren gegaan³ – een toename van 9,5% ten opzichte van het voorgaande jaar en het hoogste ontboste areaal sinds 2008.

Het onevenredige impact op zwakkere economieën hebben we hierboven in de paragraaf 'De negatieve effecten' al nader besproken. Deze landen waren slecht voorbereid als gevolg van bestaande problemen zoals een hoge staatsschuld en dalende grondstoffenprijzen, waardoor hun kredietwaardigheid werd verlaagd en geld lenen duurder was. Daarbij komt dat deze landen gevoeliger zijn voor de gevolgen van klimaatverandering, zoals de droogte in Afrika. Door de extra nood als gevolg van de pandemie hebben ze wel toegang gekregen tot aanvullende financiering van verschillende multilaterale instellingen, waaronder het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank, terwijl de discussie over de kwijtschelding van schulden voor arme landen met een zware schuldenlast (*Heavily Indebted Poor Countries* – HIPC's) weer op gang is gekomen.

Omdat door de pandemie de totale middelen voor de bestrijding van rampen zijn uitgeput, zijn in veel gevallen eerdere uitbetalingen van noodhulp na rampen stopgezet. Landen zien zich gedwongen om leningen tegen relatief hogere kosten en met minder gunstige modaliteiten op te nemen, terwijl de voorwaarden van bestaande faciliteiten zijn verslechterd. Hoge kapitaalkosten vertalen zich ook in een duurdere energietransitie en langere afhankelijkheid van goedkope en vervuilende energiebronnen zoals steenkool.

³ Bron: Braziliaans bureau voor ruimteonderzoek (INPE)

Ontwikkelde economieën zijn intussen in staat om hun uitstoot te verlagen, gesteund door lagere kapitaalkosten. Eén van de overwegingen (EU en VS) is dat verplaatsing van de uitstoot naar het buitenland moet worden voorkomen, met daarbij een gelijk speelveld voor de binnenlandse industrie. Een mechanisme om dit te bereiken is de invoering van een grensbelasting op CO₂; dit zou echter voor de export van opkomende landen verdere economische beperkingen inhouden.

Conclusie

De Covid-19-pandemie heeft op de realisatie van veel sociale en economische SDG's een negatieve uitwerking gehad, maar creëert op het vlak van klimaatverandering wereldwijd kansen – directe vermindering van CO₂-uitstoot en grotere vastberadenheid om gemeenschappelijke problemen op te lossen. Indirect worden mogelijk trends in verantwoorde consumptie en productie, energietransitie en een CO₂-armere industrie versneld.

In de meeste opkomende economieën, en de armste landen in het bijzonder, had de pandemie een onevenredig sterke negatieve impact. Los van bestaande structurele problemen die het reactievermogen beperkten, waren de directe negatieve effecten van de pandemie en de lockdowns in deze landen sterker. Ze zijn meer kwetsbaar voor klimaatverandering (overstromingen, droogte) en door de hogere kapitaalkosten is de energietransitie hier duurder, terwijl hun export door de snelle decarbonisatie van ontwikkelde economieën extra onder druk staat.

DISCLAIMER

Dit document is samengesteld door ABN AMRO. Het heeft uitsluitend als doel om financiële en algemene informatie te verstrekken over de economie. ABN AMRO behoudt zich alle rechten voor met betrekking tot de informatie in het document en het document wordt uitsluitend aan u verstrekt voor uw informatie. Het is niet toegestaan dit document (geheel of deels) te kopiëren, distribueren, door te geven aan een derde of om het voor enig ander doel te gebruiken dan hier boven bedoeld. Dit document is informatief bedoeld en vormt geen aanbieding van effecten aan het publiek, of een uitnodiging om een aanbod te doen.

U mag niet om welke reden dan ook vertrouwen op de informatie, meningen, beramingen, en aannames in dit document noch dat het compleet, accuraat of juist is. Er wordt geen garantie gegeven, uitdrukkelijk of stizwijgend, door of uit naam van ABN AMRO, haar directeuren, functionarissen, vertegenwoordigers, gelieerde partijen, groepsmaatschappijen of werknemers met betrekking tot de juistheid of volledigheid van de informatie in dit document, en geen enkele aansprakelijkheid wordt geaccepteerd voor enig verlies als direct of indirect gevolg van het gebruik van deze informatie. De opvattingen en meningen opgenomen hierin kunnen op enig moment aan verandering onderhevig zijn en ABN AMRO heeft geen enkele verplichting om de informatie in dit document na de datum hiervan te herzien.

Voordat u in enig product van ABN AMRO investeert, dient u zich te informeren over de verschillende financiële en andere risico's, alsmede mogelijke beperkingen voor u en uw investeringen als gevolg van toepasselijke wetgeving en regels. Indien u, na lezing van dit document, overweegt een investering te doen in een product, raadt ABN AMRO aan om een dergelijke investering met uw relatie manager of persoonlijke adviseur te bespreken om nader te bezien of het relevante product – met inachtneming van alle mogelijke risico's – past bij uw investeringen. De waarde van beleggingen kan fluctueren. In het verleden behaalde resultaten bieden geen garanties voor de toekomst. ABN AMRO behoudt zich het recht voor wijzigingen in dit materiaal aan te brengen.

Alle rechten voorbehouden